

22.09.2008

Arvoisa ministeri, hyvä seminaariväki!

Seminaarin teema kieli ja perinteistieto on luonteva yhdistelmä. Kyseessä on oikeastaan saman asian kaksi puolta – kielen avulla siirrämme perinteistietouttamme sukupolvelta toiselle ja kieli ilmentää sanoineen ja käsitteineen jo itsessään perinteistä tietoutta. Kielestä ei voi puhua vain kommunikaatiovälineenä, vaan se on kulttuurin tärkeimpiä piirteitä. Klassinen esimerkki kielen ja kulttuurin yhteydestä on saamelaiskulttuurissa elinkeinoihin liittyvä terminologia. Poronhoitoon liittyvää sanastoa on pohjoissaamassa jopa 2500 - 3000, kun mukaan otetaan myös elinkeinon harjoittamiseen liittyvän sää-, lumi- ja maastoterminologian. Kyseinen terminologia ei ole vain sanalistoja merkityksineen, vaan ne pitävät sisällään elinkeinon harjoittamiseen liittyvän oleellisen tiedon, ne ovat oma luokittelujärjestelmä ja suuri osa ammattitaidosta liittyy terminologian hallitsemiseen.

Saamen kieli ilmentää omalta osaltaan erinomaisesti saamelaisten ympäristösuhdetta ja luonnonkäytön muotoja. Kielessämme välittyvä luonnon tuntemisen tärkeys, lumi- ja maastosanojen suuri määrä ja tarkka luokittelujärjestelmä ovat tämän osoituksena. Kielemme ilmentää paitsi kulttuuriamme, myös luontoa ja yhteyttämme siihen. Kielen termit ja käsitteet kertovat meille myös edellisten sukupolvien kulttuurista ja perinteistä, jotka välittyvät tuleville sukupolville kielikuvien ja termien kautta. Kielen ja perinteen välinen yhteys säilyy vain kieltä käyttämällä ja ylläpitämällä perinteitä. Yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset välittyvät myös kieleen, näin kieli muuttuu. Kulttuurin ja elinkeinon kehittyessä on tärkeä pystyä säilyttämään yhteys myös menneisiin sukupolviin ja heidän perinteisiinsä ja sopeuttaa perinteet osaksi nykypäivää. Perinteiset tavat, leikit, musiikki ja elinkeinot luovat saamelaista kulttuuria ja perinteitä säilyttäen ja tukien kieltä ja sen kehitystä.

Kielen ja kulttuurin välinen suhde luo pohjaa ihmisten ymmärrykselle ja tavalle hahmottaa maailmaa. Ymmärrys perustuu sekä kieleen että kulttuuriin. Uskomukset, tavat, arvot, suulliset ja aineelliset kulttuurituotteet siirtyvät sukupolvelta toiselle muodostaen yhteisön perinteen ja kulttuurin. Usein perinne ymmärretään muuttumattomaksi, autenttiseksi alkuideaaliksi, johon ei pidä koskea. Perinne- ja kulttuuriprosesseille on kuitenkin ominaista muuttuvuus. Jokainen sukupolvi jättää jollakin tavalla jälkensä noihin perinteisiin, muodostaen eri sukupolvien välisen perinteiden ketjun.

Perinteiden, kulttuurin ja kielen suhteen tutkiminen on tärkeää ja luo osaltaan jatkuvuutta. Saamelaiskulttuurin osalta on tärkeää, että meidän kulttuuriperintöämme tutkitaan ja löydetään keinoja miten voimme parhaiten turvata saamen kielen ja kulttuurin siirtymisen sukupolvelta toiselle muuttuvasta yhteiskunnasta huolimatta.

Ilmastonmuutos tulee omalta osaltaan tuomaan vaikutuksia saamelaiseen ympäristöön, kieleemme ja perinteisiimme. Muuttavassa maailmassa tarvitsemme yhä enemmän omaa, saamelaista tutkimusta. Meidän on kartoitettava ja tutkittava kieleemme liittyvää tietoutta – kieltä ei voi tutkia kokonaisvaltaisesti vain sanalistojen avulla. Tarvitsemme tutkimusta kieleemme kontekstista ja omista perinteistämme. Tarvitsemme myös kansainvälisen saamelaisalueen yhteistyötä ja saamelaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta kansallisrajoista huolimatta. Ehdotettu saamelaisyliopistohanke vastaa näihin haasteisiin ja sen edistäminen on kaikkien saamelaisten etu. Saamelaisista lähtökohdista toteutettava korkeakoulutus ja laadukas, monialainen tutkimus, jota voi harjoittaa saamelaisten kotiseutualueella tasa-arvoisesti asuinmaastaan huolimatta, on mitä tärkeintä saamelaiskulttuurin ja – kielen jatkuvuuden turvaamiseksi.

Tutkijoiden parissa on viime vuosina noussut kiinnostus luoda omaa alkuperäiskansatutkimusteoriaa. Erilaisia näkemyksiä ja ideoita on esitetty vuosien mukaan teknologisesta ekologisesta tiedosta, alkuperäiskansojen ympäristötietämyksestä. Tällaisia esimerkkejä on useita. Pyrkimys on sinänsä hyvä – yritetään tutkia alkuperäiskansoja heidän omista lähtökohdistaan. Mutta ongelmana tällaisissa käsityksissä alkuperäiskansojen tiedon rakentumisesta on näkemys siitä, että kaikkia maailman alkuperäiskansoja yhdistää heidän asemansa alkuperäiskansana ja että alkuperäiskansat ovat kokonaisuus, joita voidaan käsitellä yhtenäisenä liittäen kaikki alkuperäiskansat viidestä maanosasta yhden teorian alla huolimatta näiden erilaisista asuinympäristöistä, elinkeinomalleista ja kulttuurista.

Näkemys myös siitä, että alkuperäiskansoja voi tutkia yhden teorian kautta tekee väistämättä tutkimuksen poliittiseksi ja eriyttää tutkimuskentän kauas muusta tutkimusmaailmasta. Uusia teorioita tulee luoda ja niiden toimivuutta tulee testata, mutta on muistettava että alkuperäiskansakulttuurin ja yhteiskunnan tutkiminen on monitieteistä. Monitieteisyyttä ja poikkitieteellisyyttä tulee lisätä, erityisesti tarvitsemme ilmastonmuutoksen johdosta luonnon- ja kulttuuritieteilijöiden yhteistyötä, jotta ilmastonmuutoksen vaikutuksista voidaan muodostaa kokonaiskuva.

Seminaarin nimi, arktinen seminaari, liittää seminaarin aihepiirin osaksi ilmastonmuutosta ja alkuperäiskansojen yhteistyötä arktisella alueella. Ilmastonmuutoksen sanotaan uhkaavan nostaa lämpötilaa arktisella alueella ja lisäävän erityisesti lumisadetta. Nämä ovat tutkijoiden arvioita, emme vielä tiedä miten ja millä tavoin ilmastonmuutos tulee todella vaikuttamaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Ilmastonmuutoksen torjunnassa juuri arktisen alueen yhteistyö on aktivoitunut, mutta lisää tietoa ja toimenpiteitä miten ilmastonmuutosta voidaan ehkäistä ja miten siihen voi sopeutua, tarvitaan. Ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan saamelaiselinkeinoihin merkittävästi, erityisesti poronhoidon uskotaan olevan vaikeuksissa lumisten talvien lisääntyessä. Poronhoidolle tämä voi tarkoittaa sitä, että saamelaisten on muutettava ilmaston vaikutuksesta poronhoitomallejaan. Luonnon antama ravinto ei ehkä enää riitä, ja ruokkimiseen joudutaan etsimään muita ratkaisuja.

Meidän tulisikin pystyä etsimään keinoja jo tässä vaiheessa miten voimme minimoida ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja meidän tulisi etsiä keinoja, joiden kautta voimme auttaa perinteisiä saamelaiselinkeinoja ja kulttuuria sopeutumaan ilmastonmuutokseen kulttuurin ydintä kadottamatta. Saamelaisporonhoidon osalta sopeutuminen ilmastonmuutokseen ei voi tapahtua enää perinteisin tavoin. Ennen uusiin tilanteisiin sopeuduttiin vaihtamalla laidunalueita, mutta nykyisin tämä ei ole enää mahdollista.

Kilpailevat maankäyttömuodot ja valtioiden rajat estävät tehokkaasti poronhoitajia etsimästä uusia, parempia laidunalueita uusissa ilmasto-olosuhteissa. Koska lumisuuden oletetaan lisääntyvän, saamen kielen tarkalle lumisanastolle ja niiden luokittelujärjestelmälle tulee suurta käyttöä ja terminologian kautta luokiteltu lumiolosuhde tulee olemaan tutkijoille hyödyksi. Saamen kielen terminologian avulla pystymme selvittämään tarkasti eri lumiolot. Tutkijoille, kuten meillekin, kieleemme on aarreaitta, ja kieleemme avulla pystymme havainnoimaan ja ehkä myös sopeutumaankin ilmastonmuutokseen paremmin.

Saamen kielten tilanne on uhkaava – kaikki Suomessa puhuttavat saamen kielet ovat uhanalaisia. Ei voi puhua vain kielen uhanalaisuudesta, koska kielen kadotessa katoaa myös suurin osa kulttuuria. Erityisen hälyttävä tilanne on koltansaamen osalta, jossa ei ole kuin muutamia nuoria kielen puhujia. Inarinsaamen asemaa on saatu nostettua aktiivisen järjestötyön toimesta ja nyt samanlaisia resursseja tulisi suunnata myös koltansaamen tukemiseen. Kielenelvytys- ja opetustoimissa tulee pystyä luomaan luonteva yhteys kielenkäyttötilanteeseen, siihen kulttuuriin, jossa kieli elää ja toimii ja ennen kaikkea on tuettava kielen ja kulttuurin kasvua ja perinteisiin tutustumista.

Mielestäni tämä kulttuurin ja kielen yhteys on yksi tärkeimmistä asioista, joihin tulee kiinnittää huomioita erityisesti opetuksessa ja kielenelvytystoimissa. Tämänpäiväisen ja huomisen seminaarin aihe on täten mitä tärkein. Erityisen haasteellinen tilanne kielen ja kulttuurin yhteyden säilyttämisessä ja elvyttämisessä on saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, jossa koulutusta ja opetusta saamen kielellä on vaikea saada, ja yhteys kulttuuriin ja saamelaisalueen luontoon jää etäisemmäksi.

Saamen kielen asemaa suojataan Suomessa perustuslaissa ja erityisesti saamen kielilaille, joka takaa oikeuden saamen kielen käyttöön saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisten palvelujen saaminen ei ole juuri mahdollista. Kansainvälistä sopimuksista biodiversiteettisopimus, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1994, liittyy oleellisella tavalla kielen ja kulttuurin osaksi luonnon monimuotoisuutta.

Biodiversiteettisopimuksen merkittävin artikla alkuperäiskansoille on 8 (j), joka käsittelee alkuperäiskansan ja paikallisyhteisöjen tietämystä biologisen monimuotoisuuden kannalta ja valtioiden velvollisuutta suojella kyseisten kansojen biologiseen monimuotoisuuteen liittyviä tietoja, taitoja ja innovaatioita.

8 (j) artikla sisältö kuuluu seuraavasti: *”Sopimuspuolen tulee mahdollisuuksien mukaan ja soveltuvin osin kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti kunnioittaa, suojella ja ylläpitää alkuperäiskansojen ja paikallisen yhteisöjen sellaista tietämystä, keksintöjä ja käytäntöä, joka sisältyy biologisen monimuotoisuuden ja kestävän kehityksen kannalta merkityksellisiin perinteisiin elämänmuotoihin, ja edistää ja laajentaa niiden soveltamista mainittujen yhteisöjen suostumuksella ja myötävaikutuksella sekä rohkaista tietämyksestä, keksinnöistä ja käytännöistä saadun hyödyn tasapuolista jakoa.”*

8 (j)-artikla on saamelaisten kannalta poliittisesti mielenkiintoisin biodiversiteettisopimuksen artikloista, koska se käsittelee alkuperäiskansan oikeuksia. On sinänsä historiallisesti merkittävää että biodiversiteettisopimukseen on saatu asianmukaisella tavalla maininta alkuperäiskansan suhteesta biodiversiteettiin ja sen säilyttämiseen. Kyseinen artikla on mitä luontevin, koska se näkee alkuperäiskansat merkittävänä osana maailman monimuotoisuutta ja alkuperäiskansojen tietojen ja taitojen olevan merkittäviä biodiversiteetin kannalta.

Saamelaisten kannalta 8 (j)-artikla tarjoaa mahdollisuuksia ja keinoja tuoda paremmalla tasolla kielen, kulttuurin ja ympäristön suhdetta esille ja pohtia keinoja miten näitä asioita voidaan edistää. Suomessa kunta- ja maakuntatasolla ei ole ehkä riittävässä määrin tutustuttu biodiversiteettisopimukseen ja esimerkiksi kaavoituksessa ei huomioida alkuperäiskansan oikeuksia riittävällä tavalla. Kansallista ohjausta erityisesti biodiversiteettisopimuksen soveltamisessa tarvitaan.

Hyvät seminaarivieraat,

seminaarin kolmas teema on yhdenvertaisuus. Yhdenvertaisuus on ajankohtainen aihe. Suomessa ollaan parhaillaan uudistamassa yhdenvertaisuuslakia, ja saamelaiskäräjien toiveena on että lainsäädännön uudistuksen myötä myös saamelaisten ulkopuolella asuvien saamelaisten oikeudet huomioidaan paremmin. Yhdenvertaisuuslaki nykyisellään kieltää syrjinnän ja mahdollistaa positiivisen erityiskohtelun heikoimmassa tai vähemmistöasemassa oleville ryhmille. Yhdenvertaisuus on meille saamelaisille tärkeä asia, ja omalta osaltamme meidän tulee pohtia asiaa usein. Suomessa on kolme saamelaiskulttuuria, pohjois-, inarin- ja koltansaamen kulttuurit.

Kaikkien kulttuurien edistäminen tulee olla tasa-arvoisessa asemassa ja yhdenvertaisuuden on toteuduttava saamelaiskulttuurin sisälläkin. Yhdenvertaisuus saamelaisten osalta tarkoittaa sitä, että meidän on oltava solidaarisia toisiamme kohtaan. Vaikka saamelaisten oikeudet ovat edistyneet, tilanne ei ole vielä riittävän hyvällä tasolla. Meitä saamelaisia kohtaan kohdistuu useita paineita, ja kulttuuriamme on pyritty yhdenmukaistamaan valtakulttuuriin ja kieleemme ja kulttuurimme ei ole ollut aina hyväksyttyä. Tällaisessa tilanteessa meidän saamelaisten tulee tukea toistemme pyrkiä ja kohdella toisiamme yhdenvertaisesti – myös tarvittaessa positiiviseen erityiskohteluun turvautuen. Meidän saamelaisten on oltava omalta osaltamme yhdenvertaisuuden edistäjiä. Saamelaiskäräjät on omalta osaltaan alkanut laatia yhdenvertaisuussuunnitelmaa saamelaiskäräjille, ja pyrimme kaiken aikaa saaman saamen kielet tasa-arvoiseen asemaan saamelaiskäräjillä.

Seminaarin ohjelman perusteella nämä kaksi seminaaripäivää tulevat olemaan mielenkiintoisia. Odotan mielenkiinnolla seminaarin antia ja toivon, että tämä ei jää vain yhteen seminaariin, vaan että keskustelua ja työtä jatketaan kielen, perinteiden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi yhä tiiviimmin. Seminaarit ovat tärkeitä keskustelunherättäjiä, ja toivon että keskustelujen annista saamme aikaan uusia käytänteitä, kenties julkaisunkin ja projekteja. Näillä sanoin avaan seminaarin ja tuon siihen saamelaiskäräjien tervehdyksen.

